

СТРУКТУРА ЕКОЦІННІСНИХ ДИСПОЗИЦІЙ ПІДЛІТКІВ

Р. М. Білоус

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології, педагогіки та філософії

А. О. Яструбова

магістр 6 курсу спеціальності 053 «Психологія»

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Розбудова національної школи передбачає створення таких умов організації навчально-виховного процесу, які б сприяли формуванню соціально зрілої, відповідальної за свої вчинки та дії особистості. Важливого значення у структурі системи педагогічного впливу на підростаючу особистість набуває екологічне виховання, зумовлене суспільними потребами бережного використання об'єктів природи і необхідністю формування ціннісного ставлення людини до оточуючого середовища [2].

Проблеми екології є значущими для людства в цілому (О. Асмолов, Р. Атфілд, С. Дерябо, О. Кочергін, А. Львовичкіна, Д. Медоус, М. Мойсєєв, В. Моляко, А. Печчеї, В. Скребець, Л. Уайт, В. Ясвін та ін.), мають інтегрований характер, спрямовуючись на формування свідомості й екологічного стилю мислення, системи духовних цінностей, нового підходу до проблеми виживання, розуміння гармонії та щастя [1, с. 33]. Потреби шкільної практики та сензитивність розвитку екологічних цінностей у підлітковому віці актуалізують дану тему дослідження.

Суб'єктивність ставлення людини до природи виражається в структурі, своєрідності даного процесу та може бути охарактеризовано параметрами емоційності, узагальненості, домінантності, когерентності, принциповості, усвідомленості (С. Дерябо). С. Дерябо та В. Ясвін визначають модальність суб'єктивного ставлення людини до природи: непрагматична взаємодія (справжні любителі природи); об'єктивно-суб'єктивна (відношення особистості

до представників природи як до об'єктів або до суб'єктів (Б. Братусь, А. Ганжа).

Нова екологічна свідомість обґрунтовує гармонійний розвиток людини й природи, а сама ідея впливу замінюється принципом взаємодії, що надає можливість змінити поведінку людей стосовно природи, стверджуючи пріоритет загальнолюдського підходу у вирішенні екологічних проблем, де тріада «світ–людина–природа» корелює з іншою «людина–людяність–людство» [3]. За визначенням В. Скребця, екологічна свідомість являє собою психологічну єдність трьох взаємопов'язаних категорій психіки людини: психічного відображення природного, соціального та штучного середовища; ставлення власного «Я» до цього середовища; саморефлексії та саморегуляції «Я-самості» в навколишньому середовищі [5]. За А. Львовчіною, екологічна свідомість визначається екологічним змістом та екологічною спрямованістю домінуючих ставлень людини до дійсності, формуючись завдяки стимулюванню екологічного мислення, відображаючи взаємодію та взаємозв'язок індивіда й середовища: природного, штучного, соціального [4].

Підлітковий вік є сензитивним до розвитку світоглядних установок і цінностей особистості (Л. Божович, І. Кон, В. Шумілін та ін.). Ціннісне ставлення до природи є відображенням сформованості у підлітків екоцентричного світогляду, який передбачає розуміння природи як найвищої цінності незалежно від корисності для людини, що проявляється у почутті особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них, здатності особистості гармонійно співіснувати з природою.

Для дослідження використано тест екоціннісних диспозицій (соціальних, екологічних, моральних і Я-цінностей) В. Скребця, спрямований на встановлення домінантних екодиспозицій респондента, форми сприйняття природних процесів і явищ, позиціонування власної особи по відношенню до довкілля. В експерименті, який проводився у травні 2019 р., брали участь 60 учнів сьомих та дев'ятих класів НВК «Гімназія–ЗОШ № 4» м. Світловодськ, що

дозволило виявити незалежність ціннісних диспозицій підлітків від віку: переважаючими є екологічні цінності (відповідно 54 % у семикласників і 50 % у дев'ятикласників), приблизно однакову значущість мають Я-цінності (відповідно 20 % і 24 %) та моральні цінності (по 20 %). У семикласників при загальному переважанні екологічних цінностей спостерігаємо більший показник у хлопців (44 % у дівчат і 57 % у хлопців), моральні цінності дещо вищі у дівчат (відповідно 22 % і 17 %), Я-цінності дещо вищі у хлопців (відповідно 22 % і 25 %). Цікавим та потребує подальших досліджень є повна відсутність соціальних цінностей у хлопців при 12 % у дівчат. У дев'ятикласників переважаючий показник екологічних цінностей не залежить від віку, проте дещо змінюються пріоритети у залежності від статі: у хлопців-дев'ятикласників стає вищим показник моральних цінностей (21 %), а зменшується рівень Я-цінностей (16 %), який відповідно зростає у дівчат (27 %); соціальні цінності з'являються у хлопців-дев'ятикласників (5 %).

Висновки. Структуру ціннісного ставлення особистості до природи визначає логічна єдність емоційних переживань, зумовлених світом природи; потреб та інтересів особистості у об'єктах природи; система особистісних цінностей, спрямованих на збереження природи; творча екологічна активність. Перспективними надалі вбачаються дослідження, які стосуються проблем розробки екологічно орієнтованої моделі роботи школи в умовах профільного навчання; психологічної підготовки вчителів, психологів, керівників загальноосвітніх навчальних закладів до проведення систематичної екологічної роботи.

Література:

1. Абрамова Ю. Г. Психология среды : источники и направления развития. *Вопросы психологии*, 1995. № 2. С.130–136.
2. Борейко В. Е. Экологическая этика в школе : учеб. пособ. К. Киевский эколого-культурный центр, 2004. 92 с.
3. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология. Ростов-Дон. : Изд. Феникс, 1996. 156 с.
4. Євдокимова Т. О. Розвиток екологічної свідомості підлітків – учасників скаутського руху : автореф. дис. канд. психол. наук. – К., 2007. 20 с.
5. Скребець В. О. Екологічна психологія : навч. посібник. – К. : МАУП, 1998. 144 с.